

Sungur Savran

Lisans eğitimini siyasal bilim, doktorasını iktisat dallarında yaptı. 1973-83 arasında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde önce asistan, daha sonra yardımcı doçent olarak görevde bulundu. 1983'te YÖK'ü ve 1402 sayılı yasaya dayanılarak çeşitli öğretim üyelerine işten el çektirilmesini protesto ederek üniversitedeki görevinden ayrıldı. Değişik zamanlarda yurtdışında çeşitli üniversitelerde araştırma ve misafir öğretim üyeliği yaptı. Birçok sendikanın işçi eğitim programlarına ve kitle örgütlerinin eğitim faaliyetlerine eğitmen olarak katkıda bulundu. *Yapıt, 11. Tez, Sınıf Bilinci* dergilerinde yayın kurulu üyeliğinde bulundu. *Özgür Gündem* geleneğinde yayınlanmış çeşitli gazetelerde uzun süre düzenli köşe yazıları yazdı (1993-2004). Son yıllarda İstanbul Okan Üniversitesi'nde çeviri dersleri vermektedir. *Gerçek* gazetesinde köşe yazarı, *Devrimci Marksizm* dergisinin yayın kurulu üyesi, Devrimci İşçi Partisi Genel Başkanındır.

Yayınlanmış kitapları şunlardır:

Türkiye'de Sınıf Mücadeleleri-1 (Kardelen, 1992; Yordam Kitap, 2010, 2011, 2016 ve 2022).

Avrasya Savaşları (Belge Yayınları, 2001).

Kod Adı Küreselleşme (Yordam Kitap, 2008, 2011, 2022).

Üçüncü Büyük Depresyon (Yordam Kitap, 2013, 2022).

Marksistler Cilt I: Teori-Pratik Birliğine Doğru (Yordam Kitap, 2022).

Marksistler Cilt II: Sosyalizmin Enternasyonalizmle Sınırı (Yordam Kitap, 2022).

Bir İhtilal Olarak Millî Mücadele (Yordam Kitap, 2023).

Dünya Kapitalizminin Krizi (Nail Satlıgan ile birlikte, der., Alan Yayıncılık, 1987; Belge Yayınları, 2009).

Kapital'in İzinde (Nail Satlıgan ve E. Ahmet Tonak'la birlikte, Yordam Kitap, 2012).

Marksizm ve Sınıflar (Kurtar Tanyılmaz ve E. Ahmet Tonak'la birlikte, der., Yordam Kitap, 2014 ve 2015).

The Politics of Permanent Crisis: Class, Ideology and State in Turkey ve The Ravages of Neo-Liberalism: Economy, Society and Gender in Turkey (Neşecan Balkan ile birlikte, der., Nova Science Publishers, 2002). Bu iki kitabın Türkçeleri 2004 yılında Metis Yayınları tarafından *21. Yüzyılda Türkiye* (2 cilt) başlığıyla yayınlanmıştır.

SUNGUR SAVRAN

LENİN:
DÜNYA DEVRİMİNİN ÖNDERİ

Yordam Kitap

Yordam Kitap: 450 • Lenin: Dünya Devriminin Önderi • Sungur Savran
ISBN 978-605-172-649-6 • Düzeltme: Didem Gerçek
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • Sayfa Düzeni: Gönül Göner
Birinci Basım: Ocak 2024
© Sungur Savran, 2024; © Yordam Kitap, 2024

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 44790)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat: 3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • W: www.yordamkitap.com • E: info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamKitap • www.twitter.com/YordamKitap
www.instagram.com/yordamkitap

Baskı: Pasifik Ofset (Sertifika No: 44451)
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere / İstanbul
Tel: 0212 412 17 77

SUNGUR SAVRAN

LENİN:
DÜNYA DEVRİMİNİN ÖNDERİ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
GİRİŞ	
NEDEN “DÜNYA DEVRİMİ ÖNDERİ”?	17
1. Prelüd: 4 Ağustos 1914’te manzara-i umumiye	17
2. Görev başa düşüyor	23
BÖLÜM 1	
LENİN VE DÜNYA DEVRİMİ PROGRAMI	27
1. Sosyalizmin kuruluşunun ölçüğü	31
2. Dünya devrimi kavramı	34
3. Yalıtılmış devrimler	37
BÖLÜM 2	
ÖNDERLİĞE TEORİK HAZIRLIK	41
1. Hegel okumak	41
2. Emperyalizm çalışmasının tuttuğu ışık	50
3. <i>Devlet ve Devrim</i> : Sosyal demokrasi ve komünizm	55
BÖLÜM 3	
CİHAN HARBİ’NDE İNSANLIĞIN SÖZCÜSÜ: SAVAŞA KARŞI SAVAŞ	61
1. Emperyalist savaşı iç savaşa çevirmek ve devrimci bozgunculuk ..	62
2. Devrimci bozgunculuğun mimarisi	65
3. Bütün dünyaya karşı Lenin	72
4. Lenin’in politikasının muhteşem doğrulanması	84
5. Lenin’in politikasında taktik esneklik	88
BÖLÜM 4	
EKİM DEVRİMİ DÜNYA DEVRİMİ	97
1. Ekim devriminin tarihi önemi	99
2. Devrimin ana aktörleri	111
3. Ekim devriminde Lenin’in rolü	131
4. Zaferin önkoşulu: Bolşevik Parti	145

BÖLÜM 5

DÜNYA PARTİSİ	149
1. Zimmerwald	149
2. Zimmerwald'dan Komintern'e	153
3. Komintern'in özgülüğü	157
4. Uluslararası Bolşevizmin oluşumunun diyalektiği	162

BÖLÜM 6

LENİN'İN 20. YÜZYIL DEVRİMİ VİZYONU	178
Uluslararası hegemonya	180
Lenin'in vizyonu: 20. yüzyılda dünya devrimi ve hegemonya	184

BÖLÜM 7

LENİN VE ULUSLAR SORUNU	191
1. Lenin'in ulusal soruna yaklaşımının ayırıcı yanı	191
2. Lenin'in düşüncesinin oluşumu	195
3. Lenin'in programı	203

BÖLÜM 8

SSCB'NİN KURULUŞUNDAN DERSLER	211
1. Bolşeviklerin uluslar politikası	211
2. Farklı toplumsal yapılar, farklı güzergâhlar	219
3. Unutulmuş ayaklanma	223
4. Ekim devrimi sonrasında Müslümanların komünizmi	225
5. Müslüman Rusya'nın Sovyetleşmesi: Tatarlar ve Başkırtlar	228
6. Bakû Komünü ve sosyalist Azerbaycan'ın doğuşu	232
7. Orta Asya'nın Sovyetleşmesi	234
8. Müslüman halkların Ekim'inin dersleri	236

BÖLÜM 9

BİR DÜNYA FEDERASYONUNA DOĞRU: ULUSLAR NASIL KAYNAŞACAK? ..	239
1. SSCB'nin tarihi anlamı	240
2. Lenin'in programı Komintern'in programı	243

BÖLÜM 10

BİR ALTERNATİF OLARAK LENİN, SAHİCİSİ	248
Dünya devrimi bir hayal değildir	249
Lenin genç kuşaklara ne vadediyor?	252

ÖNSÖZ

Kimi, edebiyatçılara bağlanır, şairin müziğine, romancının karakterlerine, hikâyecinin sürprizlerine tutulur. Kimi, müzisyenlere hayran olur, bozkırın tezenesine, Kürdün dengbêjine, varoşun rap'ine yakar abayı. Kimi de insan ruhunun derinliklerine hitap eden başka tür sihirbazlara. Ayrıca, futbolculara, dizi yıldızlarına, hiç hak etmediği halde “sanatçı” mertebesine yükseltilmiş sentetik şahsiyetler olan şarkıcılara hayran olanlar da çoktur.

Biz devrimcilere düşkünüz. Bizim en sevdiğimiz, hayranı olduğumuz insanlar devrimcilerdir. Marx'tır, Engels'tir, Trotskiy'dir, Rosa'dır, Che'dir. Sonra Mustafa Suphi'dir, Deniz'dir, Mahir'dir, Sinan'dır, İbo'dur, Kemal Pir'dir, Mazlum Doğan'dır.

Bu liste elbette temsildir. Daha nice ad sayılabilirdi. Ama okuyucu bir ismin eksik kaldığını hemen fark etmiş olabilir. Ne de olsa elinizde tuttuğunuz kitap, ölümünün 100. yılında Lenin'in anılması ve anlaşılması için yazılmıştır. Listede o olmayınca nasıl fark edilmesin ki?

Değerli okur, Lenin'in yeri bu satırların yazarı için ayrıdır. Lenin, yukarıda sayılan muhteşem isimlerin de ötesinde bir yer tutar bizim aklımızda ve kalbimizde. Elbette bu doğuştan gelmedi başımıza. Büyüdükçe, anladıkça, kavradıkça, tanıdıkça yerleştirdik Lenin'i o özel yere. Biz iktisatçı olduğumuzdan ilk göz ağrımız Marx oldu. *Kapital* ile yoğrulduk. Lenin'i erkenden okumamak mümkün değildi ama Marx'ın keskin gözlemleri ve dünyanın sırrını herkesin görebileceği bir berraklıkla açığa çıkarması ile karşılaşmış bir genç dimağı başka üslupların ve içeriklerin alıp götürmesi zordur. İnsanın bunca zenginlik içinde

nasıl yoksullaştığını anlatan *Kapital*'in zenginliğinden kamaşmış göz başka yüz görmez.

Herkesin Marksizme gelişi ayrı yollardan olur. Biz üniversite yıllarımızın ortasında Marksist olduğumuzda, Sovyet orduları bir başka işçi devletinin topraklarını (Çekoslovakya'yı) daha yeni işgal etmişti (1968 yazı). Bu bizi derhal sosyalizmin bizim “devrimci Marksist” olarak adlandırdığımız, başkalarının ise “Trotskist” adını taktığı akımına doğru yönlendirdi. “Bizim mahalle”de birçok akımda olmayan bir komplikasyon çıkar ortaya. Başkaları “dâhi önder” olarak çok kolayca bir tek şahsiyeti bellerler. Rusya söz konusu olduğunda, çoğunluk için dâhi önder Lenin'dir, uygulayıcı Stalin. Çin'de dâhi önder illa Mao'dur, Küba'da daha “romantik” bir “iki numara” varsa da (Che Guevara) Fidel'dir esas kahraman. Bizde durum baştan farklıdır.

Ekim devriminin iki numarası, Kızıl Ordu'nun komutanı, sürekli devrim programının Marx'tan aldığı ilhamla fikir babası bu öteki Rus, yani Trotskiy, bütün bunlara ilaveten bir teorisyen olarak Lenin'e yaklaşan bir kapasiteye ve yazar olarak Marx'ı andıran bir edebi üsluba sahip olduğu için, üstüne üstlük, başka yerde yazmış olduğumuz gibi, hayatının son on-on beş yılını yakınındaki herkesi (ister politik arkadaşlarını, ister çocuklarını) yitire yitire yaşadığı için, mağrur ve sebatkâr bir trajedi kahramanı kadar göz kamaştırıcı bir tarihî şahsiyettir. Bizim mahallede çocuğa “anneni mi, babanı mı daha çok seviyorsun?” diye sorulmaz. Çünkü âdet ikisinin de eşit sevilmesidir.

Lenin, bizim gelişme tarihimizde, biri Marx, öteki Trotskiy, böylesine güçlü iki rakiple karşı karşıya gelince (Engels'i de katarsak) bizim “dört büyük”ten biri olarak kaldı başlangıçta ve uzun yıllar. Değişimin nerede başladığını, Lenin'in yıldızının Marx ve Trotskiy'e göre nerede yükselmeye başladığını, geri dönüp düşündüğümüzde berrak biçimde görebiliyoruz. Değişim, bizim kendi Marksizmimizi de tam olarak bulduğumuz bir gelişme aşamamıza rastlar, yani 1980'li yılların ikinci yarısına.

Biz, bu aşamada, 12 Eylül'ün mezalimi altında kıvrılırken bir de cephe gerisinden sivil toplumculuk-sol liberalizm hançerini yiyen Türkiye sosyalist hareketine *11. Tez* dergisi zemininde Marksizmin tarihî ve siyasi gücünü anlatmak için paralanırken, daha da büyük bir felaket çökmüştü solun üzerine, bu sefer sadece Türkiye'de değil, dünya çapında. Önce Gorbacov, sonra Berlin Duvarı, ardından heykellerin yıkılması. Bu, Marksizmin o güne kadar yaşadığı tarihî gelişmede aldığı en büyük darbe idi. Bunun etkileri, sol liberalizme direnç bakımından Marksizme en büyük sadakati sürdüren *11. Tez* kadrosunda dahi yoğun biçimde yaşıyordu. Yıkılmakta olan bir evde hangi yakınına kurtaracağını bilemeden telaş içinde oradan oraya seyirten bir insan gibi hissediyorduk kendimizi o günlerde. Sarsılmayan pek az yoldaş ve dost hatırlıyoruz.

Heykeller yıkılıyordu dedik. En başta Lenin heykelleri. Eski işçi devletlerinde Komünist Parti'lere birer sülük gibi yapılmış bürokratların ve emperyalist Batı dünyasının sahte pırıldatılıyla düş ticareti yapan liberal aydınların peşine takılan işçi sınıfı ve emekçi kitleler, neredeyse yüz yıldır bağlandıkları Lenin'e sırt çevirmişlerdi. Bizim için bu, tarihin çok acı yüklü bir ironisiydi. Lenin bu toplumlara on yıllar üzerinden musallat olmuş illetlerin hiçbirinin sorumlusu değildi, hayatını bunların tersini yaratmaya adanmış ve erkenden ölmüş bir kahramandı. Ama bürokrasinin bütün suçları onun omuzlarına yükleniyordu, en büyük bedeli onun tarihî anısı ödüyor, en büyük ceremeyi onun tarihî mirası çekiyordu. O günlerden günümüze geçen uzun tarih dilimi boyunca Marx hep ve her şeye rağmen övüldü. Cinayet Lenin'in üzerine kaldı.

Bunun çöken işçi devletlerinin ötesinde, kapitalist dünyada, yani hem emperyalist ülkelerde hem de Türkiye gibi emperyalizme bağımlı ülkelerde çok ciddi bir sonucu oldu. Marksizmin tarihinde proletaryanın öncü partisini teorinin ve pratiğin merkezine yerleştirerek siyasi ve örgütsel bir büyük devrim yaratmış

olan, Lenin'di. Sadece işçi devletlerinde değil, dünyanın her yerinde işçi sınıfının en büyük örgütleri hâlâ Lenin'e yaslanarak çalışıyordu, her ne kadar gerçek hayatta Lenin'den kopmuş olsalar bile, hâlâ tartışmasız işçi partileriydi bunlar. Lenin'in heykelleri devrilince bu partilerin başına çöreklenmiş olan siyaset simsarları da işçi sınıfını, yakalarındaki parti rozetleri, cüzdanlarındaki parti kartları ile birlikte silkelediler attılar. Örneğin, kapitalist dünyanın, kendine komünist adını veren en güçlü partisi, İtalyan Komünist Partisi, göz açıp kapayıncaya kadar adını Amerika'nın sözde "sol" partisinin adına dönüştürmüş ("Demokrat Parti"), işçi sınıfını da Avrupa'da ve İtalya'da yeniden yükselmeye başlayan faşist (ön-faşist) hareketin önüne atmıştı. Dönem, bizim "post" kelimesinin itibarına nazire yaparak oluşturduğumuz bir terimle söyleyecek olursak "post-Leninizm" dönemiydi artık. Leninist partiler gitmiş, yerini Foucault'cu partiler almıştı!

Lenin'in tarihte bir ayraç rolü oynadığını o zaman daha bir içselleştirdik. Evet biliyorduk, 1914'te Cihan Harbi karşısında takındıkları tutumla sadece sosyalizme değil en yalın anlamıyla insanlığa ihanet eden Sosyal Demokratlardan, Kautsky'lerden, Bernstein'lardan, Scheidemann'lardan ideolojik, siyasi ve örgütsel kopuşuyla komünizmi ayakta tutanların büyük önderi, geçen yüzyılın başında da Lenin olmuştu. Şimdi ise insanlık için komünizmi savunanların bayrağı haline gelmişti. Marx zararsız bir yere, insanlık düşüncesinin devleri arasına, bir kaide üzerine oturtulmuş bir donuk heykeldi artık. Lenin'i yeniden canlandırmak, itibarını iade etmek, Marx'a da yeniden hayatıyet kazandırmanın önkoşulu haline gelmişti. Çünkü yol ayrımı Lenin'le başlamıştı. Gidilecek yolu o göstermişti.

Bu uyanışla, 1990'lı yılların başlarında Lenin hakkında ilk kapsamlı çalışmamızı yayınladık. Dönemin uluslararası sosyalist hareketin iç mücadeleleri bakımından belirleyici olarak gördüğümüz yeni çelişmesine referansla başlığı provokatif bir tavırla "Lenin'i Yakmalı mı?" olarak koymuştuk. O zaman da fark

etmiştik, şimdi hâlâ çeşitli insanlarla sohbet ederken anlıyoruz ki, solda en yaygın olarak okunan çalışmalarımızdan biri olmuş. İnternet henüz emekleme aşamasındaydı. Şimdilerde bazen bir yazı, bir kitap, bir sanat eseri sosyal medya sayesinde anında ilgisinin dikkatini çekiyor. O zaman böyle değildi. O koşullarda böylesine geniş bir çevreye yayılmış olması, gerçek bir ihtiyaç cevap vermiş olduğumuzu gösteriyor.

Lenin'e ayrıntılı olarak eğildiğimiz bu ilk dönemde, Lenin'in hayat boyu eşi olan Nadejda Krupskaya'nın *Lenin'den Anılar* kitabının da üzerimizde önemli bir etki bırakmış olduğunun altını çizmek isteriz. Anılar, biyografiler, otobiyografiler genellikle önemli metinlerdir. Yazanın belleğinin şaşması mümkündür mümkün olmasına, ama tekrar tekrar yaşanan olayların yanlış hatırlanması düşük bir olasılıktır. Anılarda, anlatılan insanın bazı özellikleri somut olaylardaki davranışları aracılığıyla öne çıkarılır. Biz Krupskaya'nın anılar kitabından Lenin hakkında, kişiliği, insanlara nasıl davrandığı gibi konularda çok şey öğrendik. Bizim için bunlar arasında en önemsediklerimiz Lenin'in alçakgönüllülüğü, başka insanlara yönelik nezaketi, başkalarını dinleme konusundaki duyarlılığı ve kendi yanlışlarını düzeltme konusundaki müthiş olgunluğu oldu. Bunlar hâlâ yüreğimizdedir.¹

“Lenin'i Yakmalı mı?”dan bu yana, birçok konu bizi Lenin'e yeniden taşıdı. Savaş politikası üzerine tartışmalardan Ekim devriminin sırlarına, uluslar politikasından 20. yüzyılda dünya çapında devrimin nasıl gelişeceğine dair öngörülerine, Türkiye'nin burjuva devriminin Sovyet Rusya ile ilişkisinden Lenin'in seçim politikasına ve boykot sorununa kadar çok çeşitli alanlarda Lenin yeniden ve yeniden çıktı karşımıza. Tabii en çok da proletaryanın devrimci partisinin politikası ve örgütsel yaşamı konusun-

1 Biz ta 1990'lı yıllarda (şimdi adını hatırlayamadığımız bir yayınevinden yayınlanmış başka bir edisyonundan okuduk bu kitabı, ama o kitaplarımızı (üç cilt olarak yayınlanmıştı) şimdi bulamıyoruz. Krupskaya'nın söz konusu kitabı, Yordam tarafından yeniden yayınlandı: *Lenin'den Anılar*, çev. Özlem Koşar, İstanbul: Yordam Kitap, 2020.

da feyiz aldık bu büyük devrimciden ve (bundan ayrı söylemek gerekir) politikacıdan. Lenin’le bu rastlaşmalarda her aşamada ufumuz daha çok açıldı. Ve her aşamada Lenin’in çağımızın sorunlarına getirdiği berrak bakışın ne kadar çok orijinal çözüm içerdiğini gördük.

Lenin, en yakın izleyicileri tarafından bile anlaşılammış bir devdir. Bu kitap bu devin şimdiye kadar keşfedebildiğimiz icat ve keşiflerini, teorik yeniliklerini ve taktik inceliklerini en olgun çağında aldığı biçim altında okuyucuya sunuyor. Lenin’in Marksizminin 1914’ten sonra büyük bir değişim geçirdiği, Hegel’i okuyarak diyalektiği çok daha derinlemesine ve yaratıcı biçimde kavradığı, Şubat-Ekim 1917 arasında bunun sayesinde diğer Bolşeviklerden koparak duruma ve görevlere yepyeni bir aydınlık getiren bir hat benimsediği yazılmıştır ve doğrudur. Ama biz meseleyi Ekim devrimiyle sınırlamıyoruz. Lenin’in dünya devriminin sorunlarını çözmeye yöneldiğini ve bu sorunlara hayranlık yaratan bir dizi yaratıcı çözüm getirdiğini iddia ediyoruz.

Hegel’in *Büyük Mantık*’ını okurken tuttuğu notlarda Lenin’in bir pasajda “yarım yüzyıl sonra Marx’ı bir tek Marksistin anlamamış olduğunu” söylediği bilinir. Biz de bu kitapta ona nazire yaparak diyoruz ki, *ölümünün üzerinden koskoca bir yüzyıl geçtiği halde Lenin’in son on yılının orijinal katkılarının en azından bazıları tek bir Marksist tarafından bile anlaşılmamıştır*. Yazdığı yazılar ve karar tasarıları yanlış okunmuş, derin anlamları hep bir sandıkta iyi muhafaza edilmiş değerli eşyalar gibi saklı kalmıştır.

Lenin’in dünya devriminin sorunlarına getirdiği çözümler bütün Marksistlere lazım. Çünkü dünya yeniden bir fırtına bölgesine girdi. Bugün değilse bile yarın yaygın bir devrimler silsilesinin gündeme geleceği sadece Üçüncü Büyük Depresyon’dan beri halk isyanlarının ve devrimlerin (bütün başarısızlıklarına, hatta yenilgilerine rağmen) ardı ardına patlak vermesinden dolayı değil, tarihî deneyimden de belli. Lenin’in dersleri en çok şim-

di lazım bize. Onun için bütün Marksistlerin Lenin'in müthiş öngörülerine ve önerdiği taktik ve stratejik çözümlere çok dikkatle kulak vermesi gerekiyor. Artık Lenin'i doğru okumamız elzem!

Şöyle bağlayalım. "Kare as" içinde bizim karakter, şahsiyet, insanlık açısından en sevdiğimiz Vladimir İlyiç Lenin'dir. Ama bu her insanın hayata bakışıyla ve kişisel tercihleriyle değişecek bir şey. Şimdi söyleyeceğimizin bununla hiç ilgisi yok. Modern tarihin büyük devrimci önderleri arasında Marx'ın teorik ve pratik düzeyine yükselebilmış sadece bir devrimci vardır. O da Lenin'dir. Biz öteki Trotskistlerden farklıyız. Onlara "anneni mi daha çok seviyorsun, babanı mı?" diye sorulduğunda belki bir azınlık "her ikisini de eşit" diye cevap verecektir ama çoğunluk yalan söylemiyorsa mutlaka Trotskiy diyecektir. Biz ise ikirciksiz Lenin diyoruz. Trotskiy'i çok sevmemizin ve takdir etmemizin nedeni de, dünya devrimine yaptığı devasa teorik ve pratik katkının yanı sıra ve esas olarak, hayatının en trajik yıllarını 20. yüzyılın en büyük devrimcisi Lenin'in mirasını savunmaya vakfetmiş olmasıdır.

İşte ölümünün 100. yıldönümünde bu kitabı bunun için yazdık.

GİRİŞ

NEDEN “DÜNYA DEVRİMİ ÖNDERİ”?

1. Prelüd: 4 Ağustos 1914’te manzara-i umumiye

1914, uzun süren bir sükûnet ve istikrar döneminin ardından gelmişti. 19. yüzyılı 20. yüzyıla bağlayan dönüm noktasına bu yüzden bütün Batı dillerinde Fransızca bir terimle “*belle époque*” (güzel çağ) adı takılmıştı. Oysa bu dönem sömürgeler konusunda gerilimlere, silahlanma yarışına ve yerel savaflara sahne oluyor, Cihan Harbi’ne giden yolun taşları döşeniyordu. İspanya-Amerika savaşı, Boer savaşı, Rus-Japon savaşı, İtalya’nın Trablusgarp seferi ve nihayet Balkan savafları, tabii özellikle sonuncusu, yaklaşan felaketin habercileriydi. Bu yüzdendir ki İkinci Enternasyonal de savaş ve militarizm sorunlarına kongrelerinde gittikçe daha çok yer ayırmaya başlamıştı. Enternasyonal’in Stuttgart (1907), Kopenhag (1910) ve olağanüstü Basel (1912) kongrelerinde aldığı kararlar çıktı. Aslında her şey Stuttgart’ta belirlenmişti. Lenin savaş üzerine karar taslağını kaleme alacak komisyona Rosa’yı önermiş, Rosa ise uzun bir metnin sonuna bütün karar tasarısına rengini veren iki paragraf eklenmesini teklif etmişti. Bu iki paragrafın da dâhil olduğu taslak oybirliğiyle karar haline geliyordu:

Eğer savaş çıkması tehlikesi belirirse, söz konusu ülkelerde işçi sınıflarının ve onların parlamentodaki temsilcilerinin görevi, Uluslararası Sosyalist Büro’nun koordinasyon desteğiyle, savaşın çıkmasını engellemek için her türlü çabayı göstermektir. En etkili olacağını düşündükleri, elbette sınıf mücadelesinin kes-

kinlik düzeyi ve genel siyasi duruma göre değişiklik gösterecek olan araçları kullanmalıdırlar.

Her durumda savaş yine de patlak verirse, savaşın hızla sona erdirilmesi için mücadele etmek ve savaşın yaratacağı ekonomik ve politik krizi bütün güçleriyle kullanma yoluyla kitleleri ayağa kaldırarak kapitalist sınıf hâkimiyetinin yıkılışını hızlandırmak görevleridir.¹

Kopenhag ve Basel kongrelerinde kabul edilen karar, bu iki paragrafı, tırnak içinde bir alıntı olarak tıpya tıpya tekrarlamaktadır. Kopenhag'da buna eklenen, sosyal demokratların savaş bütçesine olumlu oy kullanmayacağına dair hükümdür.² 1914'te yaşanacaklar göz önüne alınınca bu konunun önemi ortadadır.

Basel Kongresi ise Balkan savaşının ateşi içinde kararına şunları yazar:

Kongre Sosyalist partilerin ve sendikaların savaşa karşı savaş ilan etme konusundaki mutabakatını memnuniyetle kaydeder. (...) Hâkim sınıfların bir dünya savaşının sonucu olabilecek bir proleter devriminden korkusu barışın asli bir güvencesi olmuştur. (...) Proleterler, kapitalistlerin kârı, hanedanların hırsı ya da gizli diplomatik antlaşmaların peşine düştüğü şan yüzünden birbirlerine silah çekmeyi bir suç sayarlar.³

Daha açık ne olsun? Savaşın devrim uğruna kullanılacağı üç kez tekrarlanıyor. Burjuvazi devrimle tehdit ediliyor. Bütün bunlar uluslararası sosyalist işçi hareketinin, şovenizm dalgası henüz aklını başından almamış olduğu bir aşamada doğruyu gördüğünü, açıkça dile getirdiğini gösteriyor. Stuttgart'ta 800 delege,

1 İkinci Enternasyonal'in Stuttgart Kongresi'nden (1907). Bkz John Riddell, (der.), *Lenin's Struggle for a Revolutionary International, Documents 1907-1916 The Preparatory Years*, ikinci Basım, New York: Monad Press, 1986, s. 35. Bu metin, Lenin'in tanıklığına göre (aynı yerde, s. 47), Rosa'nın orijinal metni değildir. Alman partisinin önde gelen yöneticisi August Bebel'in partinin kapatılması riski kaygısıyla parti avukatlarına danışması sonucunda tekrar tekrar hukuken evcilleştirilmiş bir versiyonudur.

2 A.g.y., s. 70.

3 A.g.y., s. 89.

öteki kongrelerde de benzeri rakamlar bu kararları oybirliğiyle alıyor. Basel Kongresi'nde işçilerin "kapitalistlerin kârı... yüzünden birbirlerine silah çekmesini bir suç" sayan partiler, sadece iki yıl sonra tam tamına beklenen tipte bir dünya savaşı, tam da Balkanlarda bir çatışma sonucunda patlak verdiğinde tersini yapınca, tek bir şey söylenebilir: ihanet!

"4 Ağustos" uluslararası işçi hareketi için bir ihanet, bir cinayet simgesidir. Bu cinayeti işleyen de daha sonra bütün 20. yüzyıl boyunca barışçılıktan, şiddete karşı olmaktan dem vuran sosyal demokrasi! Sadece Avrupa'dan değil, Hindistan'dan Senegal'e sömürgelerden de 65 milyon insanın askere alındığı, 10 ila 20 milyon arasında insanın canını verdiği bir dünya savaşına onay veren, savaş bütçelerine olumlu oy kullanan, yetmedi burjuva hükümetlerine giren bir sosyal demokrasi.

Kimlerdi bu hainler? Hemen hemen bütün partilerin önderlikleri. Her şeyden önce Almanya'nın ve onun küçük kardeşi gibi olan Avusturya'nın partileri. Bunlar sadece 4 Ağustos günü parlamentoda savaş tahsisatına oybirliğiyle olumlu oy kullanmayacak, ayrıca Almanca *Burgfrieden* (iç barış ya da toplumsal barış) olarak adlandırılacak olan sınıflar arası barış ilan edeceklerdir. Sonra İtilaf ülkeleri Fransa, Britanya, Belçika'nın partileri. Bunlar da Almanca konuşulan ülkelerdeki partilerle aynı yola girecek, *Burgfrieden*'in karşılığı olarak da daha yaygara içeren bir kavramı benimseyeceklerdir: "*union sacrée*", yani kutsal birlik. Sınıflar arasında elbette! Bunlar derhal savaş hükümetlerine bakan vereceklerdir: Fransız Jules Guesde ve Marcel Sembat, Enternasyonal'in yürütme organı olan Uluslararası Sosyalist Büro'nun sekreteri Belçikalı Vandervelde vb. Tabii Rusya'da Marksizmin tarihî önderi Plehanov ve Menşeviklerin bir bölümü de hükümete giremezlerdi ama aynı sosyal şoven politikayı benimsediler. Kısacası Enternasyonal'in en büyük partileri işçi sınıfı enternasyonalizmine ihanet etti.

Devrimci enternasyonalist muhalefet

Bunların karşısında yer alan ve enternasyonalizme şu ya da bu ölçüde sadık kalan, hiç olmazsa savaş taraftarı olmayan bir dizi güç vardır, ama bunlar hareketin küçük bir azınlığıdır. Bunların başında Rusya’da Bolşevikler gelir. Bolşeviklerin en inançlı müttefikleri Balkan sosyalist partileridir: Sırp sosyalistleri, Bulgaristan’ın “dar” sosyalist partisi, Hristo Rakovski’nin önderliğinde Romanya sosyalistleri, Osmanlı’dan yeni ayrılmış topraklarda Selanik İşçi Federasyonu vb. İkinci sırada tarafsız ülkelerin sosyalist partileri içinden beliren güçlü azınlıklar gelir. Kuzey’de İsveç, Danimarka ve en önemlisi Hollanda’da güçlü enternasyonalist akımlar doğacaktır. Güney’de İsviçre ve İtalya partileri daha ikircikli biçimde olmakla birlikte sosyal yurtseverlikten uzak durur.

Bir de davaya ihanet eden büyük partilerin içinden çıkan enternasyonalist azınlıklardan söz etmek gerekir. Bunlar arasında en önemlisi, Almanya’da Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht önderliğinde, yaşlı Clara Zetkin ve Franz Mehring’in de içinde yer aldığı Spartakusbund (Spartaküs Birliği) hareketidir. Milletvekili olan Liebknecht, 4 Ağustos’tan önce parti grubunda yapılan ön oylamada savaş tahsisatına karşı yönde oy kullanmakla birlikte Reichstag’da (mecliste) yapılan oylamada parti disiplinine uyarak çoğunluk ile birlikte “evet” oyu kullanmıştır. Liebknecht daha sonra kendisini böylesine hayati bir konuda, karşı olduğu halde çoğunluğa boyun eğmekle suçlayan sosyal demokrat işçilere özeleştiri vermiş, aradan dört ay geçince Aralık başında yapılan ikinci savaş bütçesi oylamasında bütün mecliste **tek başına** “hayır” diyerek müthiş etkileyici bir çıkış yapmıştır. Liebknecht bu tutumunu ısrarla devam ettirecek, Reichstag’da hem oylamalarda hem sorular sorarak hükümeti sıkıştıracaktır. “Esas düşman kendi ülkemizdedir” sloganı bütün Avrupa’da müthiş bir etki yaratır.⁴ Milletvekili dokunulmazlığı dolayısıyla, bu bozgun-

4 Karl Liebknecht, “The Main Enemy Is at Home”, Riddell, a.g.y., s. 176.

cu propagandasına karşın devlet onu hapse atmaktansa askere almayı tercih eder. Buna rağmen 1 Mayıs 1916'da Berlin'de yapılan bir gösteride asker üniformasıyla öne çıkar, gösteriyi gür sesiyle "Kahrolsun savaş! Kahrolsun hükümet!" sloganı ile açar. Derhal gözaltına alınır, tutuklanır ve Haziran sonunda mahkeme tarafından iki buçuk yıl hapse mahkûm edilir. Savaş döneminin geri kalanını o da Rosa Luxemburg gibi hapiste geçirecektir.⁵

Bu tutum Liebknecht'i sadece Almanya'da değil, neredeyse bütün Avrupa'da işçiler ve askerler arasında bir kahraman, bir idol haline getirmiştir. Liebknecht'i çok tehlikeli gören Kautsky bir yandan da ona ve Spartakus'a istemeden müthiş bir paye vermiştir:

Onların radikalizmi geniş, eğitimsiz kitlelerin hâlihazırdaki ihtiyaçlarına denk düşüyor. *Liebknecht bugün siperlerde en çok sevilen adamdır*. Her kim siperlerde bulunduyorsa istisnasız aynı şeyi söylüyor. Memnuniyetsiz kitleler onun somut politik hattından hiçbir şey anlamıyor, ama onu savaşı sona erdirmek için mücadele eden adam olarak görüyorlar ve onlar için esas mesele bu.⁶

Fransız tarihçi Pierre Broué ise şöyle yazar: "Benim düşünsel gelişimimde çok önemli bir rolü olan Elie Reynier anlatmıştı: Berlin'deki gösterinin haberini sınırdan çok uzak olmayan bir bölgede bir Fransız fırıncı kadından duymuş; o ise bir Alman savaş esirinden öğrenmiş."⁷ Liebknecht Avrupa'nın emekçi ve yok-

5 Rosa önce Şubat 1915'te cezaevine konulur. 1916 Ocak ayında salıverilir. Ama bir süre sonra tekrar hapse atılır ve savaşın sonuna kadar tutsak kalır.

6 Aktaran: Riddell, a.g.y., s. 452, vurgu bizim. Bu alıntıda Kautsky'nin yoksul emekçi kitleler hakkında nasıl da "patrisyen" denebilecek bir kibir, hatta aşağılamayla konuşmasına dikkat etmek gerekir. "Geniş" kitleler demekle yetinmez, Liebknecht'i sevenlerin mutlaka bir sorunu olmalıdır: "eğitimsiz"dirler. Bizim işçiyi köylüyü "cahil" olmakla suçlayan Kemalist aydınlarımız gibi! Liebknecht'in politik hattını anlamazlar tabii! Kautsky, kitlelerin Almanya'nın yüksek çıkarlarını(!) düşünmek yerine, "esas mesele" olan hayatlarını ya da çocuklarının, eşlerinin, yavukularının, arkadaşlarının hayatını kurtarmayı düşünmelerini neredeyse ayıplıyor. Zavallı adam! "Marksizmin Papası" diye bilinen Karl Kautsky, bir Alman junkeri gibi konuşuyor!

7 Pierre Broué, *Histoire de l'Internationale Communiste 1919-1943*, Paris: Fayard, 1997, s. 20n.

sul halkına savaşın kanı ve ateşi içinde bir umut ışığı olmuştur! 28 Haziran'da mahkeme tarafından hapis cezasına çarptırılır. Hemen ertesi gün, 29 Haziran'da Berlin'de 55 bin metal işçisi iş bırakır, 25 bin kişi kentin büyük meydanlarından Potsdamer Platz'da bir gösteri düzenler.⁸ Bu prestij savaşın sonuna kadar devam edecek, Kasım 1918'de Liebknecht cezaevinden işçilerin omuzlarında çıkacaktır!

Enternasyonalist muhalefetin ikinci büyük ayağı Bolşeviklerdir. Spartakus'un milletvekili statüsünü devrimci faaliyetin amaçları uğruna, sonuna kadar istismar eden önderi Liebknecht'ten farklı olarak, Bolşevik Parti'nin, Çarlık Rusyası'nın baskı koşullarında yıllardır yurtdışında sürgünde olan önderi Lenin bu dönemde tarafsız İsviçre'de yerleşiktir ve adı onunki gibi öne çıkmamıştır. Ama Lenin ve Bolşeviklerin oynadığı rol, göreceğimiz ki Spartakus ve Liebknecht'in oynadığı parlak rolden de daha önemli olmuştur.

Bolşevikler daha ilk günden savaşa karşı çıkmıştır. Eylül ayında partinin bir ölçüde gayriresmî bir onaydan geçen, Lenin tarafından kaleme alınmış ilk bildiri yayınlanmış, devrimci bozgunculuk daha bu aşamadan temel hat olarak öne sürülmüştür.⁹ Ekim başında ise Bolşevik Parti'nin resmî adıyla, Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin (RSDİP) Merkez Komitesi'nin aynı doğrultudaki Manifesto'su yayınlanmıştır.¹⁰ Çarlığın parlamentosu olan Duma'da Sosyal Demokrat gruba mensup Bolşevik milletvekilleri, açıkça savaşa karşı çıkmış, oylamadan önce genel kurulu gürültülü biçimde terk etmiş, bu yüzden de yargılanmıştır. Bolşevikler, 1917 Şubat devrimine dek savaş karşıtı propagandayı Çarlık polisinin çok ağır baskısına rağmen sürdürmüştür. Liebknecht'in kitleler üzerinde bıraktığı muazzam etkiye karşılık

8 A.g.y., s. 21.

9 "The Tasks of Revolutionary Social-Democracy in the European War", *CW*, cilt 21, s. 18 vd.

10 "The War and Russian Social-Democracy", *CW*, cilt 21, s. 27 vd.